

CÁC CƠ SỞ PHẬT GIÁO VỚI HOẠT ĐỘNG TRỢ GIÚP XÃ HỘI Ở TỈNH BÌNH DƯƠNG HIỆN NAY^(*)

NGUYỄN THỊ MINH NGUYỆT*

Các hoạt động trợ giúp xã hội của các cơ sở Phật giáo tỉnh Bình Dương thể hiện tinh thần “từ bi - bác ái” của Phật giáo, góp phần đảm bảo an sinh xã hội ở tỉnh Bình Dương, khẳng định vai trò và vị thế của Phật giáo trong đời sống xã hội. Một số giải pháp góp phần tăng cường hiệu quả hoạt động trợ giúp xã hội của các cơ sở Phật giáo tỉnh Bình Dương trong thời gian tới như: tăng cường công tác tuyên truyền để nâng cao nhận thức cho các tầng lớp dân cư về trợ giúp xã hội, tổ chức tập huấn chuyên đề về công tác trợ giúp xã hội cho tăng, ni, Phật tử để nâng cao năng lực trong công tác trợ giúp xã hội; củng cố, xây dựng hệ thống phòng khám và tập huấn, đào tạo nâng cao năng lực chuyên môn cho đội ngũ lương y, bác sĩ, điều dưỡng...

Từ khóa: Phật giáo, trợ giúp xã hội, thực trạng, giải pháp, tỉnh Bình Dương

Nhận bài ngày: 01/8/2024; *đưa vào biên tập:* 02/8/2024; *phản biện:* 07/8/2024; *duyet đăng:* 25/8/2024

1. DẪN NHẬP

Trợ giúp xã hội góp phần bảo đảm an sinh xã hội là một chủ trương quan trọng, xuyên suốt của Đảng, Nhà nước Việt Nam, là trách nhiệm của cả hệ thống chính trị và toàn xã hội. Việt Nam có khoảng trên 20% dân số cả nước cần sự trợ giúp xã hội (Nguyễn Văn Hồi, 2023). Với tinh thần nhập thế, gắn bó đồng hành cùng dân tộc, Phật giáo Việt Nam đã tích cực tham gia hoạt động trợ giúp xã hội, thể hiện rõ

tinh thần của một tôn giáo từ bi, hướng thiện, vì con người và vì dân tộc.

Sau 27 năm chia tách từ tỉnh Sông Bé, Bình Dương từ một địa phương có xuất phát điểm thấp về kinh tế đã phát triển thành tỉnh có tốc độ công nghiệp hóa, đô thị hóa cao trong Vùng kinh tế trọng điểm phía Nam. Tuy nhiên, bên cạnh sự phát triển mạnh mẽ trên nhiều phương diện, Bình Dương cũng đứng trước những thách thức về phát triển bền vững và hài hòa, như tình trạng nghèo, khoảng

* Viện Khoa học xã hội vùng Nam Bộ.

cách giàu nghèo tăng, bất bình đẳng trong tiếp cận các dịch vụ xã hội như nhà ở, giáo dục, y tế... Cuối năm 2023, tỷ lệ hộ nghèo đa chiều ở Bình Dương ở mức 0,53%; cao hơn vùng Đông Nam Bộ (tỷ lệ 0,23%); và một số tỉnh trong vùng Đông Nam Bộ, như Đồng Nai (tỷ lệ 0,33%); Bà Rịa - Vũng Tàu và TPHCM (tỷ lệ 0%) (Bộ Lao động - Thương binh và Xã hội, 2024: 3). Chênh lệch thu nhập bình quân đầu người một tháng giữa nhóm 5 và nhóm 1 là 7,1 lần; cụ thể thu nhập nhóm 5 là 18.356.200 đồng/người/tháng và nhóm 1 là 2.580.700 đồng/người/tháng (Tổng cục Thống kê, 2024: 16)... Với triết lý từ bi, tốt đời đẹp đạo, để góp phần hỗ trợ an sinh xã hội, những năm qua, các cơ sở Phật giáo tỉnh Bình Dương đã tích cực tham gia trợ giúp xã hội bằng những hoạt động thiết thực, cụ thể.

Nghiên cứu tìm hiểu thực trạng hoạt động trợ giúp xã hội của các cơ sở Phật giáo tỉnh Bình Dương, qua đó đề xuất một số kiến nghị nhằm tăng cường hiệu quả hoạt động trợ giúp xã hội của các cơ sở Phật giáo tỉnh Bình Dương trong thời gian tới. Dữ liệu sử dụng trong bài viết từ kết quả khảo sát của đề tài khoa học cấp Bộ “Vai trò của Phật giáo đối với phát triển bền vững vùng Đông Nam Bộ trong bối cảnh mới” tại tỉnh Bình Dương tháng 10/2023; số liệu của Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương và từ một số bài viết đã công bố.

2. CƠ SỞ LÝ LUẬN

2.1. Khái niệm và phân loại trợ giúp xã hội

“Trợ giúp xã hội” là một trong bốn trụ cột chính⁽¹⁾ của hệ thống an sinh xã hội, nhằm giải quyết vấn đề công bằng, ổn định và phát triển bền vững về chính trị, kinh tế và xã hội của quốc gia. Theo Nguyễn Ngọc Toàn và cộng sự (2019: 9), “Trợ giúp xã hội là hệ thống các chính sách, chế độ, hoạt động của chính quyền các cấp và hoạt động của cộng đồng xã hội dưới các hình thức và biện pháp khác nhau, nhằm giúp các đối tượng thiệt thòi, yếu thế hoặc gặp bất hạnh trong cuộc sống có điều kiện tồn tại và có cơ hội hòa nhập với cuộc sống chung của cộng đồng, góp phần bảo đảm ổn định và công bằng xã hội”.

Có thể thấy, trợ giúp xã hội tạo điểm tựa, động lực để đối tượng tiếp nhận vượt qua khó khăn trước mắt, từng bước ổn định cuộc sống về lâu dài. Điều này được thực hiện thông qua các hoạt động cung cấp tài chính, hiện vật và các điều kiện vật chất khác. Nhóm dân cư khó khăn nhận trợ giúp xã hội được xác định cụ thể theo bối cảnh lịch sử và quá trình phát triển kinh tế - xã hội của quốc gia.

Trợ giúp xã hội có thể phân loại theo hình thức trợ giúp, theo đối tượng thụ hưởng trợ giúp, theo chủ thể thực hiện trợ giúp, theo nguồn lực thực hiện trợ giúp... Theo hình thức trợ giúp, trợ giúp xã hội gồm có:

+ Trợ giúp xã không tự lo được cuộc sống tại các cơ sở trợ giúp xã hội hoặc tại cộng đồng, thực hiện hỗ trợ

tiền mặt cho đối tượng có hoàn cảnh đặc biệt khó khăn (Viện Nghiên cứu Tôn giáo, 2021: 16). Nghị định số 20/2021/NĐ-CP ngày 15/3/2021 của Chính phủ quy định chính sách trợ giúp xã hội đối với đối tượng bảo trợ xã hội, Chương II về trợ giúp xã hội thường xuyên tại cộng đồng, quy định có 8 nhóm đối tượng được hưởng chính sách trợ cấp xã hội hàng tháng⁽²⁾.

+ Trợ giúp đột xuất: là hình thức hỗ trợ của Nhà nước và cộng đồng giúp đỡ những người không may bị thiên tai, dịch bệnh, mất mùa, bệnh tật hoặc những biến cố khác nhằm hỗ trợ kịp thời, giúp họ khắc phục và vượt qua khó khăn, sớm ổn định sản xuất và đời sống, đảm bảo thu nhập, không bị rơi vào cảnh nghèo khổ (Viện Nghiên cứu Tôn giáo, 2021: 16).

2.2. Cơ sở pháp lý cho hoạt động trợ giúp xã hội của Phật giáo

Nghị Quyết số 15-NQ/TW, ngày 01/6/2012 của Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XI về một số vấn đề về chính sách xã hội giai đoạn 2012 - 2020 khẳng định: "... bảo đảm an sinh xã hội là nhiệm vụ thường xuyên, quan trọng của Đảng, Nhà nước, của cả hệ thống chính trị và toàn xã hội". Nghị quyết cũng nêu rõ chủ trương xã hội hóa công tác trợ giúp xã hội: "... khuyến khích sự tham gia của khu vực tư nhân vào triển khai các mô hình chăm sóc người cao tuổi, trẻ em mồ côi, người khuyết tật, nhất là mô hình nhà dưỡng lão... Hoàn thiện cơ chế, chính sách và phương thức tổ

chức thực hiện, nâng cao hiệu quả hoạt động trợ giúp đột xuất; mở rộng sự tham gia hỗ trợ của cộng đồng".

Cụ thể hóa chủ trương của Đảng, hệ thống chính sách, pháp luật liên quan đã được ban hành, như Luật Người cao tuổi, Luật Trẻ em, Luật Người khuyết tật... Đặc biệt, Điều 55 Luật Tín ngưỡng, Tôn giáo (Luật số 02/2016/QH14), quy định, tôn giáo "Được tham gia các hoạt động giáo dục, đào tạo, y tế, bảo trợ xã hội, từ thiện, nhân đạo theo quy định của pháp luật có liên quan".

Ngày 12/9/2017, Chính phủ đã ban hành Nghị định số 103/2017/NĐ-CP về thành lập, tổ chức, hoạt động, giải thể và quản lý các cơ sở trợ giúp xã hội, trong đó quy định các chính sách khuyến khích xã hội hóa công tác trợ giúp xã hội tại Điều 3 như sau: "1. Nhà nước khuyến khích các cá nhân, tổ chức trong và ngoài nước thành lập cơ sở trợ giúp xã hội để chăm sóc, trợ giúp đối tượng có nhu cầu trợ giúp xã hội trên lãnh thổ Việt Nam; 2. Cá nhân, tổ chức đầu tư xây dựng cơ sở được hưởng chính sách khuyến khích xã hội hóa theo quy định của pháp luật". Ngày 15/3/2021, Chính phủ đã ban hành Nghị định số 20/2021/NĐ-CP quy định chính sách trợ giúp xã hội đối với đối tượng bảo trợ xã hội. Điều 3 của Nghị định này tiếp tục khẳng định "Nhà nước khuyến khích, tạo điều kiện để cơ quan, tổ chức, cá nhân nuôi dưỡng, chăm sóc và trợ giúp đối tượng trợ giúp xã hội".

Những nghị quyết, nghị định, văn bản luật trên đây là hành lang pháp lý quan trọng để các tôn giáo, trong đó có Phật giáo tham gia hoạt động trợ giúp xã hội ngày càng hiệu quả hơn.

3. HOẠT ĐỘNG TRỢ GIÚP XÃ HỘI CỦA CÁC CƠ SỞ PHẬT GIÁO TỈNH BÌNH DƯƠNG HIỆN NAY

3.1. Khái quát về Phật giáo tỉnh Bình Dương

Phật giáo xuất hiện trên vùng đất Bình Dương ngay từ thời các chúa Nguyễn khai mở vùng đất phía Nam của xứ Đàng Trong. Tháng 2/1976, Ban Liên lạc Phật giáo yêu nước tỉnh Bình Thủ được thành lập; đến tháng 7 được đổi thành Ban Liên lạc Phật giáo yêu nước tỉnh Sông Bé, khi tỉnh Sông Bé được thành lập (dẫn theo Lương Thy Cán, 2023: 83). Sau ngày Giáo hội Phật giáo Việt Nam được thành lập (năm 1981), Đại hội Đại biểu thống nhất Phật giáo tỉnh Sông Bé lần thứ nhất đã được tổ chức vào ngày 08 và 09/01/1983 tại Tổ đình Chùa Hội Khánh. Tại đại hội này, tổ chức Giáo hội Phật giáo đầu tiên tại tỉnh Sông Bé được hình thành. Năm 1997, tỉnh Sông Bé được chia tách thành tỉnh Bình Dương và Bình Phước. Tiếp nối Giáo hội Phật giáo tỉnh Sông Bé, hoạt động của Tỉnh hội Phật giáo Sông Bé - Bình Dương từ ngày thành lập đến nay (năm 1983 - 2024) đã bước sang nhiệm kỳ X⁽³⁾.

Đến năm 2023, Phật giáo tỉnh Bình Dương có 214 cơ sở, trong đó có 210 cơ sở tự viện và 4 điểm sinh hoạt tôn giáo tập trung, với tổng số tăng, ni là

745 vị (Ban Thông tin - Truyền thông Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương, 2024). Trên địa bàn tỉnh có 278.374 tín đồ tín ngưỡng và quy y Phật giáo (Thích Huệ Thông, 2023: 190). Về cơ cấu tổ chức, Ban Trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương nhiệm kỳ X (năm 2022 - 2027) gồm có: 9 thành viên Chứng minh Ban Trị sự, 2 thành viên Ban Cố vấn và 68 thành viên Ban Trị sự (trong đó có 24 thành viên Ban Thường trực, 39 ủy viên và 5 ủy viên dự khuyết) (Hội đồng Trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam, 2022). Ngoài ra, tỉnh Bình Dương còn có 9 Ban Trị sự Phật giáo ở các huyện, thị xã, thành phố.

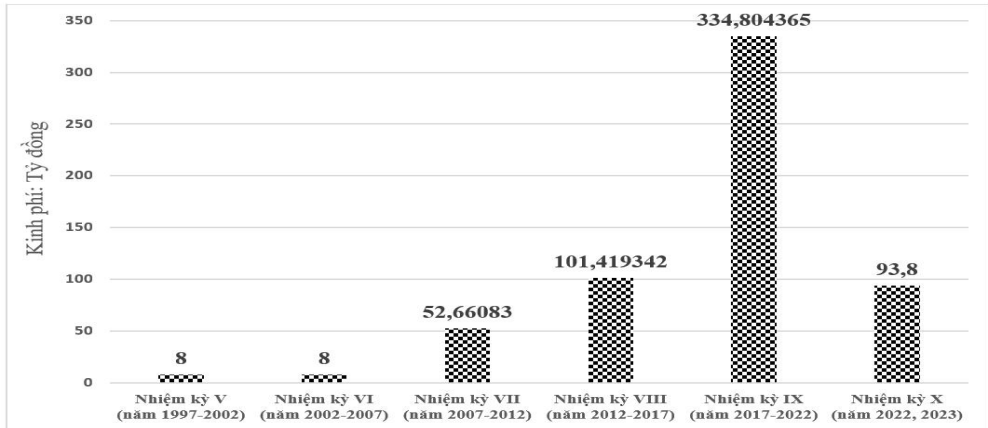
3.2. Hoạt động trợ giúp xã hội của các cơ sở Phật giáo tỉnh Bình Dương

3.2.1. Kinh phí cho hoạt động trợ giúp xã hội

Phát huy tinh thần từ bi, hỷ xả, cứu khổ, cứu nạn, bình đẳng, bác ái, đồng đạo tu sĩ Phật giáo, tín đồ, Phật tử đã tích cực vận động, quyên góp kinh phí cho hoạt động trợ giúp xã hội của các cơ sở Phật giáo tỉnh Bình Dương. Kinh phí vận động, quyên góp cho hoạt động trợ giúp xã hội của các cơ sở Phật Giáo tỉnh Bình Dương nhìn chung tăng nhanh qua các nhiệm kỳ: từ 8 tỷ (nhiệm kỳ V, VI) tăng lên trên 52 tỷ (nhiệm kỳ VII); trên 101 tỷ (nhiệm kỳ VIII); đặc biệt là tăng cao trên 334 tỷ đồng (nhiệm kỳ IX) do đóng góp cho phòng, chống dịch bệnh COVID-19 (năm 2020, 2021). Kinh phí từ nhiệm kỳ V (từ năm 2017 - thời

điểm tái thành lập tỉnh Bình Dương) đến nhiệm kỳ X (đến năm 2023) cụ thể như sau (Biểu đồ 1).

Biểu đồ 1. Kinh phí cho hoạt động trợ giúp xã hội của Phật giáo tỉnh Bình Dương từ nhiệm kỳ V đến nhiệm kỳ X

Nguồn: Tác giả tổng hợp từ Thích Huệ Thông (2023: 75, 90, 125, 158, 196); Hồng Thuận (2022); Ban Thông tin - Truyền thông Phật giáo tỉnh Bình Dương (2024).

Trong nhiệm kỳ X (năm 2022⁽⁴⁾ - 2027), riêng năm 2022, các cơ sở Phật giáo tỉnh Bình Dương đã đóng góp trên 53,8 tỷ (Hồng Thuận, 2022); và năm 2023 là trên 40 tỷ đồng cho các hoạt động trợ giúp xã hội, như: nuôi dưỡng trẻ mồ côi, phát thuốc miễn phí, ủng hộ người dân các tỉnh miền Trung chịu thiệt hại do bão lũ gây ra, tặng quà cho đồng bào vùng cao, xây cầu ở một số tỉnh vùng Tây Nam Bộ, xây nhà tình thương, cấp học bổng cho học sinh nghèo hiếu học, hỗ trợ Hội Người mù, Hội Người cao tuổi, các gia đình thương binh, liệt sĩ, phụng dưỡng Mẹ Việt Nam anh hùng... và nhiều công tác phúc lợi cho cộng đồng (Ban Thông tin - Truyền thông Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương, 2024).

3.2.2. Hoạt động trợ giúp xã hội thường xuyên

Nuôi dưỡng trẻ mồ côi và trợ giúp xã hội về y tế là hai hoạt động xã hội thường xuyên nổi bật nhất tại các cơ sở của Phật giáo tỉnh Bình Dương.

- Hoạt động nuôi dưỡng trẻ mồ côi

Phật giáo tỉnh Bình Dương hiện có 4 trung tâm nuôi dạy trẻ mồ côi, trẻ cơ nhỡ, trẻ có hoàn cảnh gia đình khó khăn (Thích Huệ Thông, 2023: 195):

- Trung tâm nuôi dưỡng trẻ mồ côi Bồ Đề Đạo Tràng (thành phố Thuận An): nuôi dưỡng gần 60 em;

- Trung tâm Bảo trợ Thiện Tâm Viên Đức ở Chùa Long Khánh (thị xã Tân Uyên): nuôi dưỡng 27 em, là trẻ bị bỏ rơi và trẻ thuộc diện gia đình khó khăn;

- Trung tâm nuôi dưỡng trẻ mồ côi Chùa Phổ Hiền (huyện Bàu Bàng): nuôi dưỡng 17 trẻ mồ côi;

- Trung tâm nuôi dưỡng trẻ mồ côi Ngọc Quý ở Chùa Tây Phương (thành

phố Thủ Dầu Một): nuôi dưỡng 37 trẻ, trong đó 25 trẻ mồ côi và 12 trẻ gia đình khó khăn, cơ nhỡ.

- Hoạt động trợ giúp xã hội về y tế

Năm 2019, trung bình hàng tháng số lượt người đến khám tại các cơ sở khám, chữa bệnh bằng Đông y là 2.400 lượt và Tây y là 2.760 lượt (Thích Thiện Nhơn, 2020: 17). Các phòng khám của Giáo hội Phật giáo tỉnh Bình Dương thường nhận được sự hỗ trợ chuyên môn của đội ngũ y bác sĩ, điều dưỡng, dược sĩ đã nghỉ hưu và đang làm việc tại các cơ sở y tế trên địa bàn tỉnh; Bệnh viện Hùng Vương (TPHCM)... thực hiện khám và cấp thuốc miễn phí cho người có hoàn cảnh khó khăn, đặc biệt là người dân đang sinh sống trên địa bàn tỉnh.

Hiện nay, trên địa bàn tỉnh Bình Dương có 5 cơ sở khám, chữa bệnh và phát thuốc miễn phí của các tổ chức Phật giáo trong tỉnh (Thích Huệ Thông, 2023: 195), bao gồm:

+ Phòng khám từ thiện chùa Hội Khánh (thị xã Thủ Dầu Một): khám, chữa bệnh cho khoảng 300 người cao tuổi vào ngày chủ nhật hàng tuần;

+ Phòng khám từ thiện chùa Thường Linh (huyện Phú Giáo): khám, chữa bệnh cho khoảng 600 lượt người bệnh mỗi tháng;

+ Phòng khám Từ Ân của chùa Thanh Lâm (huyện Phú Giáo): khám, chữa bệnh cho khoảng 500 lượt người bệnh mỗi tháng;

+ Phòng khám từ thiện Đông - Tây y của chùa Long Bửu (huyện Thuận An):

kết hợp cả y học cổ truyền và y học hiện đại trong công tác điều trị;

+ Phòng khám Đông y chùa Núi Châu Thới (thành phố Dĩ An).

Các hoạt động trợ giúp xã hội về y tế này giúp chia sẻ gánh nặng cho xã hội và góp phần cải thiện sức khỏe, nâng cao chất lượng cuộc sống của người dân. Tu sĩ Phật giáo tỉnh Bình Dương quan niệm rằng tham gia các hoạt động trợ giúp xã hội cho người yếu thế là bổn phận, trách nhiệm của người tu hành.

Hộp 1. Quan niệm của tu sĩ Phật giáo về trợ giúp xã hội

“Mình nghĩ mình là người tu sĩ nhưng mình cũng vẫn có trách nhiệm trong xã hội này, chứ không phải là chỉ tu trong hang trong núi ai làm gì thì làm, có nghĩa là cái hạnh Ni sư là hạnh của Bồ tát, hạnh là lo được cho chúng sanh. Và khi mình khởi tâm như vậy thì tự nhiên có những mạnh thường quân sẽ giúp đỡ, họ sẽ chung tay với mình. Mình có tâm thì họ có lòng, họ có sức, có gia tài, có của... Những giá trị mà các vị tu sĩ ở Chùa, cũng như hướng phật tử đi theo con đường giác ngộ Phật pháp đó là giá trị nhân văn, những giá trị đem lại cho người dân cuộc sống tốt đẹp” (PVS, Ni sư, chùa Thiên Quang, thành phố Dĩ An, tỉnh Bình Dương).

3.2.3. Hoạt động trợ giúp xã hội đột xuất

Hàng năm, các cơ sở Phật giáo tỉnh Bình Dương đã triển khai nhiều hoạt động trợ giúp xã hội đột xuất, như: tặng quà cho người nghèo trong dịp lễ,

tết; cung cấp nước ngọt, máy lọc nước cho đồng bào ở một số địa phương chịu ảnh hưởng của hạn mặn ở vùng Tây Nam Bộ; hỗ trợ học bổng cho học sinh nghèo hiếu học tiếp sức cho các em tới trường, hỗ trợ kinh phí cho Hội người mù, trợ giúp người cao tuổi, các gia đình thương binh, liệt sĩ, phụng dưỡng bà Mẹ Việt Nam anh hùng; ủng hộ đồng bào các tỉnh miền Trung chịu ảnh hưởng bão lũ, xây cầu ở miền Tây, tặng nhà tình thương, tổ chức chương trình “Nồi súp tình thương”, “Bếp ăn từ thiện” tại Bệnh viện Đa khoa tỉnh Bình Dương, Bệnh viện Y học cổ truyền tỉnh Bình Dương, đặc biệt là hoạt động trợ giúp xã hội trong đại dịch bệnh COVID-19...

Hộp 2. Ban Trị sự Giáo hội Phật giáo tỉnh Bình Dương chuẩn bị nguồn lực trợ giúp xã hội

“Ban Trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương luôn lên kế hoạch chuẩn bị nguồn lực cho hoạt động an sinh xã hội, nơi nào Hội chữ thập đỏ cần, nơi nào Mặt trận kêu gọi là đồng hành. Như là Mặt trận Tổ quốc kêu gọi xây nhà tình thương, xây nhà tình nghĩa, tôi sẵn nói luôn riêng Bình Dương xây 10 ngôi nhà nhân dịp 70 năm chiến thắng Điện Biên Phủ... Các trận lũ lụt mà Hội chữ thập đỏ kêu gọi là Ban Từ thiện tỉnh sẵn sàng. Chúng tôi làm lúc nào cũng dự trù, chuẩn bị ăn Tết với người nghèo thì ngay từ bây giờ chúng tôi họp 9 Ban trị sự (huyện, thị xã, thành phố) lại xin mỗi ngôi chùa 100 phần quà, chúng tôi có trên 220 cơ sở thờ tự. Do đó nguồn dự trữ chúng tôi để

dành luôn luôn khi Giáo hội cần, khi Mặt trận Tổ quốc kêu gọi, Hội chữ thập đỏ kêu gọi thì chúng tôi có nguồn, nguồn đó từ các ngôi chùa do nơi quý gia đình phật tử phát tâm trợ giúp, mà kho dự trữ lúc nào cũng vẫn có...” (PVS, Đại diện Ban trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương).

- *Trợ giúp xã hội trong dịp tết Nguyên đán*

Vào dịp tết Nguyên đán hàng năm, Phật giáo tỉnh Bình Dương đã tổ chức nhiều hoạt động chăm lo đời sống người nghèo trong tỉnh. Thực hiện Chương trình “Tết vì người nghèo”, xuân Quý Mão năm 2023, Ban Trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương đã trao 16.600 phần quà tết cho Ủy ban Mặt trận Tổ quốc Việt Nam tỉnh để chăm lo tết cho người nghèo, tổng trị giá 6,6 tỷ đồng. Ban Từ thiện - Xã hội trao 1.000 phần quà tết cho Hội Chữ thập đỏ tỉnh, tổng trị giá 500 triệu đồng (Hồng Thuận, 2022). Xuân Giáp Thìn năm 2024, Ban Trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh trao 15.000 phần quà cho Ủy ban Mặt trận Tổ quốc Việt Nam tỉnh Bình Dương, trị giá 5,25 tỷ đồng; Ban Trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương, Ban Từ thiện - Xã hội phối hợp với Hội Chữ thập đỏ tỉnh tổ chức “Chợ 0 đồng” trao tặng 1.000 phần quà tết cho người khiếm thị và người dân khó khăn trên địa bàn tỉnh, mỗi phiếu đi chợ trị giá 1 triệu đồng, bao gồm lương thực, nhu yếu phẩm thiết yếu: gạo, mì gói, nước tương, nước mắm, đường, dầu ăn, hạt nêm, khăn bông...

với tổng giá trị là 1 tỷ đồng (Ban Thông tin - Truyền thông Phật giáo tỉnh Bình Dương, 2024).

- Trợ giúp xã hội dành cho người nghèo và người bị thiên tai

Phật giáo tỉnh Bình Dương không chỉ tham gia trợ giúp xã hội trong tỉnh, mà còn triển khai ở một số địa phương khác trong nước và ở Lào. Hàng năm, vào những đợt cao điểm hạn mặn ở vùng Tây Nam Bộ, một số cơ sở Phật giáo tỉnh Bình Dương đã đến trao tặng nước uống và nước ngọt phục vụ sinh hoạt cho người dân. Năm 2018, Ban Từ thiện xã hội Phật giáo tỉnh đã tổ chức thăm và tặng quà người nghèo tại một số tỉnh (như Khánh Hòa, Bình Thuận, Gia Lai, Trà Vinh, Đồng Tháp, Bến Tre, Bình Phước...). Năm 2019, Ban Từ thiện - Xã hội phối hợp với Hội Chữ Thập đỏ tỉnh, Mặt trận Tổ quốc Việt Nam tỉnh xây dựng 10 căn nhà tình thương tặng người nghèo ở tỉnh Bình Phước. Ngày 05/5/2024, chùa Vân Sơn và các Phật tử phối hợp với Ủy ban Mặt trận Tổ quốc Việt Nam phường Định Hòa (thành phố Thủ Dầu Một) đã đến thăm và trao tặng 10,5 m³ nước sạch sinh hoạt, 300 bình nước suối (loại 20 lít), 3.600 chai nước suối (loại 1 lít) và 2 bồn nước sạch (loại 500 lít) đến người dân ở xã An Ngãi Trung (huyện Ba Tri, tỉnh Bến Tre) (Trang Đài, 2024)... Ban Trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương đã phối hợp với Ủy ban Mặt trận Tổ quốc Việt Nam tỉnh Bình Dương tổ chức nhiều hoạt động hỗ trợ người nghèo ở tỉnh Champasak,

Lào: tổ chức khám bệnh, phát thuốc và tặng 1.000 phần quà với tổng giá trị trên 600 triệu đồng vào năm 2017; khám bệnh, phát thuốc miễn phí và tặng quà với tổng giá trị gần 1 tỷ đồng vào năm 2020... (Thích Huệ Thông, 2023: 197).

- Trợ giúp xã hội trong đại dịch COVID-19

Trong đại dịch COVID-19, Bình Dương là một trong những địa phương của Việt Nam đã trải qua thời khắc cam go, khốc liệt nhất, chưa từng có trong lịch sử. Vào những thời điểm khó khăn nhất, địa phương luôn có sự đồng hành của Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương trong các hoạt động phòng chống dịch bệnh. Ban Trị sự Giáo hội Phật giáo tỉnh và các huyện, thị xã, thành phố trực thuộc; các cơ sở tự viện; các tăng, ni, Phật tử trong tỉnh đã phát huy trách nhiệm, vai trò và uy tín của mình tích cực vận động người dân thực hiện nghiêm các quy định, biện pháp phòng chống dịch COVID-19; đóng góp nguồn lực kinh phí, vật chất, nhân lực... rất lớn cho công tác phòng chống dịch. Nhiều tăng, ni đã tình nguyện tham gia công tác chống dịch, chăm sóc bệnh nhân nhiễm COVID-19 trong các khu cách ly, điều trị.

Hộp 3. Tham gia trợ giúp xã hội trong dịch COVID-19

"Trong dịch COVID-19, Phật giáo tỉnh Bình Dương đi đầu trong công tác cứu trợ. Kể từ khi dịch bệnh COVID-19 bùng phát trên địa bàn tỉnh Bình Dương, Ban Trị sự Giáo hội Phật

giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương đã tổ chức, triển khai đóng góp nhiều nguồn lực cho phòng chống dịch, đóng góp trên hai trăm tỷ đồng, 16 cái máy thở trợ giúp người yếu phổi, hàng chục nghìn suất cơm yêu thương tiếp sức chống dịch... Nhiều tăng, ni, phật tử đã tình nguyện tham gia tuyến đầu chống dịch, như: hỗ trợ điều phối lấy mẫu xét nghiệm COVID, chăm sóc bệnh nhân F0 trong các khu cách ly, điều trị..." (PVS, Đại diện Ban Trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương).

Năm 2020: các cơ sở Phật giáo tỉnh Bình Dương đóng góp tổng số tiền 2,28 tỷ đồng; 15.000 khẩu trang y tế; 5.000 chai dung dịch sát khuẩn; hơn

40 tấn gạo và 35.000 quả trứng cho chương trình ATM gạo. Tại Trung tâm Văn hóa Tượng Phật nhập Niết bàn tại Chùa Hội Khánh, trong 5 ngày (từ ngày 22 - 26/4/2020), trung bình mỗi ngày có khoảng 1.500 lượt người dân đến nhận thực phẩm.

Năm 2021, tổng số tiền các cơ sở Phật giáo tỉnh Bình Dương vận động, quyên góp là 109.661.265 đồng, trong đó Ban Trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương khoảng 60 tỷ đồng; 9 Ban Trị sự Phật giáo huyện, thị, thành phố trực thuộc Phật giáo tỉnh Bình Dương là 49.661.265 đồng (Thích Huệ Thông, 2023: 194), cụ thể như sau:

Bảng 1. Đóng góp của các cơ sở Phật giáo tỉnh Bình Dương trong đại dịch COVID-19

Tổ chức Phật giáo	Những đóng góp chính
Ban Trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương, Ban Trị sự Phật giáo các huyện, thị xã, thành phố trực thuộc, các cơ sở tự viện và các cá nhân tăng, ni	- Đóng góp kinh phí mua thiết bị y tế và Quý Vaccine phòng COVID-19, các hoạt động từ thiện: trị giá trên 20 tỷ đồng; hơn 30.000 khẩu trang y tế và 5.000 chai dung dịch sát khuẩn.
Giáo hội Phật giáo Bình Dương cùng với Tổ đình Chùa Hội Khánh, tăng ni, phật tử	- Tổ chức phát lương thực thực phẩm cho người dân với trị giá khoảng 1 tỷ đồng; - Tổ chức nấu và phát cơm cho người dân với trị giá 1,7 tỷ đồng; - Thăm và hỗ trợ lương thực, thực phẩm tại các huyện, phường trong tỉnh.
Giáo hội Phật giáo tỉnh Bình Dương cùng Ban Thường vụ Tỉnh đoàn Hội Liên hiệp Thanh niên Việt Nam tỉnh Bình Dương	- Tổ chức đoàn thăm hỏi, động viên và tặng quà cho các y bác sĩ khu cách ly điều trị Đại học Thủ Dầu Một; - Tặng quà cho cộng đồng người Chăm tại phường Bình Chuẩn (thành phố Thuận An); người Khmer tại phường Bình Hòa (thành phố Thuận An); - Trao tặng nhiều máy thở và máy tạo oxy với trị giá trên 10 tỷ đồng; cùng nhiều phần thuốc điều trị, khẩu trang y tế và các trang thiết bị khác.

Phòng khám từ thiện Chùa Hội Khánh	- Trao tặng thuốc các loại (thuốc cảm, hạ sốt, vitamin C, thuốc bổ) cho người dân với trị giá khoảng 07 tỷ đồng; - Hỗ trợ rau củ quả, trái cây các loại hỗ trợ cho bà con trong khu cách ly, vùng phong tỏa và khu điều trị bệnh nhân COVID-19 tại các huyện, thị, thành phố trực thuộc tỉnh;
Giáo hội Phật giáo tỉnh Bình Dương cùng một số gia đình Phật tử	- Tổ chức mua và trao tặng thuốc cho các bệnh nhân F0 với trị giá gần 100 triệu đồng; - Tổ chức thăm hỏi, tặng quà cho lực lượng chiến sĩ, dân quân tại các chốt kiểm dịch trên địa bàn tỉnh;
Giáo hội Phật giáo tỉnh Bình Dương phối hợp với Giáo hội Phật giáo thành phố Dĩ An	Trao tặng Mặt trận Tổ quốc Việt Nam thành phố Dĩ An 1.000 phần quà (mỗi phần quà gồm có gạo, mì gói, nhu yếu phẩm khác) cho bà con trong khu vực phong tỏa và cách ly: trị giá trên 250 triệu đồng.
Giáo hội Phật giáo tỉnh Bình Dương	- Vận động trên 90 tăng ni, Phật tử tình nguyện tham gia phòng chống dịch. Tổ chức thăm và bồi dưỡng cho các tình nguyện viên, trị giá: trên 100 triệu đồng; - Ủng hộ lương thực, thực phẩm, thuốc và vật tư y tế cho các địa phương trong tỉnh. - Ủng hộ 100 triệu vào chương trình “Sóng và máy tính cho em”, tặng 250 phần học bổng trị giá 375.000.000 đồng...
Các chùa, cơ sở tự viện trên địa bàn tỉnh Bình Dương	Thiết lập trai đàn cầu siêu và tiếp nhận tro cốt các nạn nhân quá vãng do đại dịch COVID-19.

Nguồn: Nguyễn Thị Minh Nguyệt rút gọn từ Thích Nữ Chúc Nghĩa (2021).

4. MỘT SỐ NHẬN XÉT VÀ KIẾN NGHỊ

Hoạt động trợ giúp xã hội của các cơ sở Phật giáo tỉnh Bình Dương như đã trình bày ở trên có một số điểm tích cực đáng ghi nhận:

- Trợ giúp xã hội là một trong những hoạt động tiêu biểu, tích cực của Phật giáo tỉnh Bình Dương. Qua các nhiệm kỳ, hoạt động trợ giúp xã hội của Phật giáo tỉnh Bình Dương ngày càng sôi nổi, đóng góp quan trọng bảo đảm an sinh ở tỉnh Bình Dương.

- Để có được nhiều nguồn lực cho hoạt động trợ giúp xã hội và đa dạng

các hoạt động trợ giúp xã hội, bên cạnh tinh thần từ bi hỷ xả, hướng thiện của đông đảo của tăng, ni, Phật tử, Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương đã có nhiều nỗ lực.

- Các hoạt động trợ giúp xã hội của Phật giáo tỉnh Bình Dương được triển khai có sự quan tâm, tạo điều kiện của các ban ngành liên quan và các cấp chính quyền địa phương; cùng với sự phối hợp chặt chẽ giữa Ban Trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương với Mặt trận Tổ quốc và Hội Chữ thập đỏ các cấp trong tỉnh.

Bên cạnh những kết quả tích cực, hoạt động trợ giúp xã hội của các cơ

sở Phật giáo tỉnh Bình Dương còn gặp một số khó khăn, hạn chế như:

- Nguồn kinh phí cho hoạt động trợ giúp xã hội phụ thuộc vào đóng góp của các Phật tử, gia đình Phật tử và mạnh thường quân; không có nguồn tài trợ ổn định, lâu dài.

- Hoạt động trợ giúp xã hội hiện nay của các cơ sở Phật giáo tỉnh Bình Dương chưa đáp ứng được nhu cầu trợ giúp xã hội trên địa bàn, đặc biệt là sau đại dịch COVID-19 (năm 2021), còn nhiều trẻ mồ côi cần được nuôi dưỡng và chăm sóc (Ban Từ thiện - Xã hội, Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương, 2023: 150).

- Hiện nay, hoạt động trợ giúp xã hội chủ yếu xuất phát từ tấm lòng hảo tâm, hướng thiện của các Tăng, Ni, Phật tử, tính chuyên nghiệp chưa cao. “Hoạt động trợ giúp xã hội phải năng động hơn nữa để giảm bớt khó khăn nhanh nhất, hiệu quả nhất” (Ban Từ thiện - Xã hội, Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương, 2023: 150).

Để tăng cường hiệu quả hoạt động này trong thời gian tới, nghiên cứu đưa ra một số đề xuất:

- Tăng cường công tác tuyên truyền về trợ giúp xã hội để nâng cao nhận thức cho các tầng lớp dân cư, trong đó có tăng, ni và Phật tử. Công tác tuyên truyền không chỉ là nhiệm vụ của riêng Giáo hội Phật giáo tỉnh Bình Dương, mà cần có sự tham gia của toàn thể hệ thống chính trị.

- Hoạt động trợ giúp xã hội rất cần sự chung tay, góp sức của toàn xã hội; sự hỗ trợ kinh phí từ các doanh

NGHIỆP, các công ty, các mạnh thường quân... tạo nguồn kinh phí ổn định.

- Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương xây dựng kế hoạch, phối hợp với các đơn vị chuyên môn tổ chức tập huấn chuyên đề về công tác trợ giúp xã hội, an sinh xã hội cho các tăng, ni, Phật tử để nâng cao năng lực trong công tác trợ giúp xã hội.

- Tăng cường vận động các doanh nghiệp, nhà đầu tư, các công ty tài chính, các mạnh thường quân... phát tâm cúng dường, tạo nguồn kinh phí ổn định, trợ giúp cho các cơ sở bảo trợ trẻ em mồ côi, người già neo đơn, cơ sở khám, chữa bệnh... tại một số Chùa ở tỉnh Bình Dương.

- Hệ thống chính trị các cấp ở tỉnh Bình Dương tiếp tục tạo điều kiện thuận lợi để các tổ chức Phật giáo trên địa bàn tỉnh phát huy tối đa các nguồn lực sẵn có như cơ sở vật chất, nguồn nhân lực, kinh phí... trợ giúp xã hội cho các đối tượng yếu thế ở địa phương;

- Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương tiếp tục phối hợp chặt chẽ với chính quyền địa phương, Mặt trận Tổ quốc Việt Nam, Hội chữ thập đỏ các cấp và các ban ngành liên quan ở tỉnh Bình Dương để xây dựng kế hoạch, tổ chức triển khai các hoạt động an sinh xã hội một cách hiệu quả, đảm bảo phân bổ đều các nguồn kinh phí, nhân lực, vật lực...

5. KẾT LUẬN

Gần 30 năm kể từ khi tỉnh Bình Dương được tái lập đến nay, Giáo hội

Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương luôn coi trọng hoạt động trợ giúp xã hội, góp phần bảo đảm an sinh xã hội, phát triển bền vững và hài hòa tỉnh Bình Dương trong bối cảnh công nghiệp hóa, đô thị hóa mạnh mẽ. Với những nỗ lực không ngừng, Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương và đội ngũ tăng, ni, phật tử đã phát

huy tinh thần “Từ bi - bác ái” luôn đồng hành cùng người dân và địa phương trong những hoàn cảnh khó khăn, nguy nan. Thông qua các hoạt động trợ giúp xã hội này, Phật giáo ở tỉnh Bình Dương ngày càng khẳng định vai trò, vị thế của mình trong đời sống xã hội hiện nay. □

CHÚ THÍCH

(¹) Bài viết là một phần kết quả nghiên cứu của Đề tài khoa học cấp Bộ 2023 - 2024: “Vai trò của Phật giáo đối với phát triển bền vững vùng Đông Nam Bộ trong bối cảnh mới” do PGS.TS. Đỗ Hương Giang là chủ nhiệm, Viện Khoa học xã hội vùng Nam Bộ chủ trì.

(¹) Đó là: 1) Trợ giúp xã hội; 2) Bảo hiểm xã hội; 3) Việc làm, thu nhập và giảm nghèo; và 4) Dịch vụ xã hội cơ bản tối thiểu (The World Bank, 2019: 12).

(²) Bao gồm: (1) Trẻ dưới 16 tuổi không có nguồn nuôi dưỡng (trẻ mồ côi, trẻ bị bỏ rơi...); (2) Người thuộc diện quy định tại nhóm 1 đang hưởng trợ cấp hàng tháng mà đủ 16 tuổi nhưng đang học văn hóa, học nghề..., nhưng tối đa không quá 22 tuổi; (3) Trẻ em nhiễm HIV/AIDS thuộc hộ nghèo; (4) Người thuộc diện hộ nghèo, hộ cận nghèo chưa có chồng hoặc chưa có vợ; đã có chồng hoặc vợ nhưng đã chết hoặc mất tích theo quy định của pháp luật và đang nuôi con dưới 16 tuổi...; (5) Người cao tuổi thuộc diện hộ nghèo, neo đơn, người từ đủ 80 tuổi trở lên không có lương hưu, không có trợ cấp bảo hiểm xã hội hàng tháng...; (6) Người khuyết tật nặng; (7) Trẻ em dưới 3 tuổi thuộc diện hộ nghèo, hộ cận nghèo...; và (8) Người nhiễm HIV thuộc diện hộ nghèo, không có thu nhập ổn định hàng tháng.

(³) Đại hội đại biểu Phật giáo tỉnh Bình Phước lần thứ I (nhiệm kỳ 1997 - 2002), được chính thức diễn ra vào ngày 23/12/1997.

(⁴) Đại hội đại biểu Phật giáo tỉnh lần thứ X nhiệm kỳ 2022 - 2027 chính thức khai mạc ngày 03/01/2022.

TÀI LIỆU TRÍCH DẪN

1. Ban Chấp hành Trung ương Đảng. 2012. *Nghị Quyết số 15-NQ/TW*, của Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XI về một số vấn đề về chính sách xã hội giai đoạn 2012 - 2020. Hà Nội.

2. Ban Thông tin - Truyền thông Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương. 2024. “Bình Dương: Phật giáo tỉnh Tổng kết công tác Phật sự năm 2023”. <https://phatgiaobinhduong.com/binh-duong-phat-giao-tinh-tong-ket-cong-tac-phat-su-nam-2023/>, truy cập ngày 20/6/2024.

3. Ban Từ thiện - Xã hội, Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương. 2023. *Phật giáo Sông Bé - Bình Dương 40 năm một chặng đường lịch sử hình thành, ổn định và phát triển*

(1983 - 2023). Tài liệu hội thảo khoa học (ngày 15/4/2023).

4. Ban Trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương. 2022. Đại hội đại biểu Phật giáo tỉnh lần thứ X (nhiệm kỳ 2022 - 2027). Hà Nội.

5. Bộ Lao động - Thương binh và Xã hội. 2024. *Kết quả rà soát hộ nghèo, hộ cận nghèo theo chuẩn nghèo đa chiều 2022 - 2025 trên phạm vi toàn quốc*, Kèm theo Quyết định số 134/QĐ-LĐTĐ ngày 31/01/2024 của Bộ trưởng Bộ Lao động - Thương binh và Xã hội. Hà Nội.

6. Bộ Lao động - Thương binh và Xã hội. 2024. *Quyết định số 134/QĐ-LĐTĐ* ngày 31/01/2024. Hà Nội.

7. Chính phủ. 2017. *Nghị định số 103/2017/NĐ-CP* Về thành lập, tổ chức, hoạt động, giải thể và quản lý các cơ sở trợ giúp xã hội. Hà Nội.

8. Chính phủ. 2021. *Nghị định số 20/2021/NĐ-CP* Quy định chính sách trợ giúp xã hội đối với đối tượng bảo trợ xã hội. Hà Nội.

9. Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Phước. 1997. Đại hội đại biểu Phật giáo tỉnh Bình Phước lần thứ I (nhiệm kỳ 1997 - 2002).

10. Hội đồng Trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam. 2022. *Quyết định số 003/QĐ-HĐTS* Về việc chuẩn y thành phần nhân sự Ban Trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương, TPHCM, ngày 06/01/2022.

11. Hồng Thuận. 2022. “Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương: Công tác phật sự đạt những kết quả tốt đẹp”. <https://baobinhduong.vn/giao-hoi-phat-giao-viet-nam-tinh-binh-duong-cong-tac-phat-su-dat-nhung-ket-qua-tot-dep-a287452.html>, truy cập ngày 10/5/2024.

12. Lương Thy Căn. 2023. “Phật giáo Sông Bé - Bình Dương 40 năm phát triển đồng điều cùng kinh tế - xã hội”, Kỷ yếu Hội thảo khoa học *Phật giáo Sông Bé - Bình Dương 40 năm một chặng đường lịch sử hình thành, ổn định và phát triển* (Ban Trị sự Giáo hội Phật giáo Việt Nam tỉnh Bình Dương), tr. 82-92.

13. Nguyễn Ngọc Toàn, Nguyễn Hữu Lợi, Lê Thị Hà, Kiều Thị Mai Hương. 2019. *Tài liệu nghiệp vụ chính sách trợ giúp xã hội*. Hà Nội: Nxb. Lao động Xã hội.

14. Nguyễn Văn Hồi. 2023. “Hoàn thiện chính sách trợ giúp xã hội, hướng tới bảo đảm an sinh xã hội”. <https://www.molisa.gov.vn/baiviet/235386?tintucID=235386>, truy cập ngày 26/6/2024.

15. The World Bank. 2019. *Tầm nhìn hệ thống an sinh xã hội Việt Nam đến năm 2030*. Public Disclosure Authorized.

16. Thích Huệ Thông. 2023. *Phật giáo Sông Bé - Bình Dương 40 năm một chặng đường (1983 - 2023)*. Đồng Nai: Nxb. Đồng Nai.

17. Thích Nữ Chúc Nghĩa. 2021. “Bình Dương: Khen thưởng các chức sắc Phật giáo có nhiều đóng góp cho công tác phòng chống dịch COVID-19”. <https://phatsuoonline.vn/binh-duong-khen-thuong-cac-chuc-sac-phat-giao-co-nhieu-dong-gop-cho-cong-tac-phong-chong-dich-covid-19/>, ngày 03/10/2021, truy cập ngày 10/5/2024.

18. Thích Thiện Nhơn. 2020. “Hoạt động từ thiện xã hội góp phần đảm bảo an sinh xã hội của Giáo hội Phật giáo Việt Nam trong bối cảnh phát triển và hội nhập quốc tế”, trong Kỷ yếu hội thảo *Một số hoạt động Phật sự góp phần đảm bảo an sinh xã hội trong*

thời kỳ phát triển và hội nhập quốc tế (Thích Thanh Điện, Thích Đức Thiện, Thích Đạo Thịnh, Nguyễn Văn Tuân - chủ biên). Hà Nội: Nxb. Tôn giáo.

19. Tổng cục Thống kê. 2024. “Biểu số liệu kết quả khảo sát mức sống dân cư năm 2023”.

<https://www.gso.gov.vn/tin-tuc-thong-ke/2024/04/thong-cao-bao-chi-ket-qua-khao-sat-muc-song-dan-cu-nam-2023/>, truy cập ngày 25/6/2024.

20. Trang Đài. 2024. “Bến Tre: Chùa Vân Sơn (Bình Dương) trao nước ngọt đến bà con vùng hạn mặn”. <https://phatsonline.vn/video-ben-tre-chua-van-son-binh-duong-trao-nuoc-ngot-den-ba-con-vung-han-man-20>, truy cập ngày 20/6/2024.

21. Viện Nghiên cứu Tôn giáo. 2021. *Tôn giáo với hoạt động từ thiện xã hội ở Việt Nam* (thuộc đề án Hỗ trợ thông tin, tuyên truyền về dân tộc, tôn giáo theo Quyết định số 219-QĐ/TTg ngày 21/2/2019).